

Keuze uit de aanwinsten

afb. 1a-b en omslag. MICHAEL RYSBRACK (1694-1770), toegeschreven.

Ruiterstandbeeld van Stadhouder-Koning Willem III. H. 37 cm, brons, donkere lakpatina.

Engeland, Londen, tweede kwart 18de eeuw.

Opm.: Er zijn slechts enkele ruiterstandbeelden van de Stadhouder-Koning vervaardigd en van dit bronzen exemplaar is geen andere versie bekend. Het representeert Willem à la romaine. Voor het model baseerde de maker zich op een ruiterstandbeeld van de Franse koning Lodewijk XIV, dat in vier versies, met kleine variaties, door verschillende beeldhouwers werd vervaardigd. De bekendste zijn François Girardons monument voor Parijs (1685-1692) en Martin Desjardins' standbeeld voor Lyon (1688-1691); beide werken zijn verlorengegaan maar nog bekend door talrijke reducties (F. Souchal, *French sculptors, The reign of Louis XIV*, Oxford/Londen 1977-1993, dl. I, pp. 257-258, en dl. II, p. 58).

Dit kleine brons is vermoedelijk gemaakt door de beeldhouwer Michael Rysbrack (1694-1770), een uit Antwer-

pen afkomstige émigré in Londen die regelmatig voor het Engelse hof werkte. De toeschrijving aan Rysbrack steunt op de overeenkomsten van het beeldje met een monumentaal ruitersstandbeeld van Willem III, dat Rysbrack maakte voor Queen's Square in Bristol (1731). Hoewel de compositie veel overeenkomsten vertoont met het standbeeld in Bristol, wijkt met name de weergave van de vorst en van diens harnas enigszins af. Het is dan ook niet te beschouwen als een reductie of een bronzen afgietsel van een model voor het grote standbeeld, maar als een zelfstandig ontwerp. Misschien is het brons identiek aan een bronzen ruitersstandbeeld van Willem III, genoemd bij de *original works by Rysbrack* in de catalogus van de veiling in 1751 van het bezit van de schilder J. Vanhaecken in Londen. Overigens wordt in de nalatenschap van Rysbrack melding gemaakt van een gipsmodel van Girardons beeld, hetgeen de afhankelijkheid van zijn ontwerp van Franse voorbeelden verklaart.

Van Willem III is in Nederlands openbaar bezit nog een klein ruitersstandbeeld bekend. Dit werk, dat de vorst op een steigerend paard toont, is uitgevoerd in lood (Nationaal Museum Paleis Het Loo, Apeldoorn; *Jaarverslag Vereniging Rembrandt* 1980, pp. 79-81). Het is waarschijnlijk eveneens een Engels werk en ook gebaseerd op een model van een ruitersstandbeeld van Lodewijk XIV. Stadhouder Willem III, die gehuwd was met de Engelse koningsdochter Mary Stuart, werd in 1688 naar Engeland uitgenodigd om de katholieke Karel II van de troon te stoten. Hij verdreef Karel uit Engeland, werd samen met Mary

tot koning en koningin gekroond, en versloeg Karel definitief in 1690 in de slag aan de Boyne in Ierland. Hoewel niet geliefd, bleef hij in Engeland voor velen de kampioen van de protestantse zaak. Politiek en militair was Willem de grote tegenstander van de Franse 'Zonnekoning' Lodewijk XIV naar wiens voorbeeld hij hier is gemodelleerd. In 1702 overleed Willem, ironisch genoeg na de val van een paard.

Herk: Kunsthandel Daniel Katz, Londen (cat. *European sculpture* 1996, nr. 46). Aankoop 1997 (inv.nr. NG-1997-1).

Afb. 2-4. ESAIAS BOURSSE (Amsterdam 1631-1672 op zee).

Interieur van een logement op Ceylon of aan de Kaap de Goede Hoop met dienaren van de Verenigde Oostindische Compagnie en hun vrouwen en bedienden.

Portret van een Ceylonees opperhoofd of mudaliyar. Eerste blad met annotatie: *ik onder geschreven hebbe dit/tijken boeck, op Silon getijkt,/ en verkocht aen mijn broeder/ tot mijn contentement den/ 1 Jannewary 1671/ esias boursse.*

Drie bladen in een album, de tekeningen in grafiet, penseel in grijs, enig bruin en rood krijt, 200 x 147 mm. Het album met 116 tekeningen heeft een eigentijdse band van perkament met groen zijden linten. Twee tekeningen ontbreken. Bij het inbinden zijn de bladen iets afgesneden. Enkele pagina's in het begin van het album zijn uitgescheurd.

Opn.: Boursse maakte in zijn jeugd een reis naar Italië om zich in de schilderkunst te oefenen. Omstreeks 1651 trad hij toe tot het Amsterdamse St. Lucasgilde. Hij legde zich toe op het schilderen van interieurs, waarbij hij misschien beïnvloed werd door Pieter de Hooch (1629-ca. 1685). Zijn oeuvre is betrekkelijk klein (C. Brière-Misme, 'Un Intimiste hollandais, Esaias Boursse, 1631-1672', *Oud Holland* 69 (1954), pp. 18-30; cat. tent. *Delftse meesters, tijdgenoten van Vermeer: een andere kijk op perspectief, licht en ruimte*, Delft (Stedelijk Museum Het Prinsenhof) 1996, nrs. 181-182). Van zijn hand bevindt zich in het Rijksmuseum een *Interieur met vrouw aan het spinnewiel* dat 1661 gedateerd is (inv.nr. SK-A-767). In dat zelfde jaar zeilde

Ik onds gedereden zebbe dit
 tijken Boeck, op silon gdtijkont,
 en verkocht adn mijn broeder
 tot mijn contentement den
 j 7aandwaxij 1671/
 Esias Boursse

Boursse in dienst van de VOC naar de Oost waar hij in het voorjaar van 1662 aankwam. Over zijn verblijf in Azië is weinig bekend. Zeker is dat hij op 1 januari 1671 terug was in Amsterdam; op die dag verkocht hij het door hem in de Oost gemaakte album met tekeningen aan zijn broer Jan. Naast schilderijen en tekeningen van Esaias wordt het album in de boedelbeschrijving van de op 9 november 1671 overleden Jan Boursse vermeld: *Een kunstigh teykeningh boeck van de Indische natiën op Ceylon gedaen door Essaias Boursse nae 't leven*. In dezelfde inventaris vinden wij ook een *teykeningh van de Cabo de bona Esperanza* (Kaap de Goede Hoop) door Esaias. In oktober 1672 vertrok Boursse opnieuw naar de Oost. Hij overleed op zee op 16 november 1672. Zoals Boursse op de titelpagina van zijn album schreef, maakte hij de tekeningen voor zijn plezier. Het zijn directe observaties van het leven over-

zee. Boursse werd vooral gefascineerd door wat wij nu de multi-culturele samenleving noemen. Op zijn tekeningen trekken Arabische handelaren, zwarte bedienden, Singalese markthandelaren, VOC-officiëren en vele anderen aan ons oog voorbij. Daarnaast tekende hij enkele straatjes, gouvernementsgebouwen en forten die gesitueerd moeten worden op Ceylon en misschien ook deels aan de Kaap.

De tekeningen van Boursse laten zich vergelijken met het werk van Albert Eeckhout, Frans Post en Zacharias Wagenaar die in het gevolg van Johan Maurits van Nassau omstreeks 1640 de samenleving van Nederlands-Brazilië documenteerden. Voor de Oost is uit het midden van de zeventiende eeuw minder werk van Nederlandse kunstenaars bekend. Hopelijk zal het ooit mogelijk zijn Boursse's album, dat tot voor kort slechts bekend was door de vermelding in 1671, te vergelijken met het album van

Andries Beeckman: *Een net ghebonden Boeck met 127 geschilderde figuren bestaande in Indianen haer Drachten Vogels Vissen Schuyten en Aert-vruchten alles met coleuren na 't leven gheschildert*, vermeld in de veilingcatalogus van de bibliotheek van Laurens van der Hem (1684) maar tot op heden niet teruggevonden. Diezelfde Beeckman nam door hem bestudeerde 'Indianen' op – als kopers en verkopers op de markt – in de voorgrond van zijn geschilderde *Gezicht op Batavia* (Rijksmuseum, inv.nr. SK-A-19). Litt.: A. Bredius, *Kunstler-Inventare. Urkunden zur Geschichte der Holländischen Kunst des XVIIten, XVIIIten und XVIIIten Jahrhunderts*, dl. 1, Den Haag 1915, p. 122. Herk.: Veil. Christie, Amsterdam 11-11-1996, nr. 128. Aankoop 1996 (inv.nr. NG-1996-6).

Afb. 5. GIACOMO CANEVA (Padua 1813–1865). Piazza Navona met de San Agnese in Agone en de Fontana del Moro, Rome, ca. 1850. Zoutdruk van papiernegatief, 214 x 271 mm, met afgeronde hoeken.

Opn.: Caneva, van beroep tekenaar van stadsgezichten, begon omstreeks 1845 te fotograferen. Er is weinig bekend over de vroege fotografie in Italië. Pas vanaf de tweede helft van de jaren vijftig legden Italiaanse en ook vele buitenlandse fotografen zich toe op het systematisch vastleggen van de bezienswaardigheden in dat land (Cat.tent. *Italien sehen und sterben, Photographien der Zeit des Risorgimento (1845–1870)*, Keulen (Agfa Foto-Historama) 1994, pp. 37–40).

De foto is, evenals de nrs. 6–15, geschonken door de verzamelaar Manfred Heiting. Diens schenking heeft de collectie vroeg negentiende-eeuwse fotografie van het Rijksmuseum op bijzonder

fraaie wijze verrijkt. De omvangrijke verzameling Heiting bevat zowel negentiende- als twintigste-eeuwse fotografie. Een selectie van het negentiende-eeuwse gedeelte is gepubliceerd in de catalogus *At the Still Point, Photographs from the Manfred Heiting Collection, Volume I, 1840–1916*, Los Angeles/Amsterdam 1995. Twee delen over de twintigste-eeuwse foto's zijn in voorbereiding. Over enkele jaren hoopt het Rijksprentenkabinet een tentoonstelling samen te stellen van de laat negentiende-eeuwse fotografie uit deze verzameling. *Herk.:* Geschenk M. Heiting, Amsterdam, 1996 (inv.nr. RP-F-1996-261).

Afb. 6. ÉDOUARD BALDUS (Grünebach 1813–1889 Parijs). Het Pantheon te Parijs, 1853. Zoutdruk van papieren negatief, 334 x 433 mm, geplakt op karton, 474 x 621 mm. Links-onder in het negatief geschreven: *Le Pantheon.*, rechtsonder in het negatief geschreven: *E. Baldus.* Rechtsonder facsimilestempel in bruine inkt: *E. Baldus*, geannoteerd in pen in bruine inkt: *Pantheon – Paris*, en in potlood: 38. *Opm.*: De uit Pruisen afkomstige fotograaf Édouard Baldus trok in 1838 naar Frankrijk, waar hij aanvankelijk werkzaam was als kunst schilder. Aan het einde van de jaren veertig bekwamde hij zich in de fotografie. Baldus leerde werken met de verschillende negatief- en afdrudpapieren en ontwikkelde zich tot een specialist in architectuurfotografie. Hij was een van de

vijf fotografen die in 1851 een regeringsopdracht (Mission Héliographique) ontving tot het vastleggen van monumenten, kerken en gebouwen in de Franse provincies. In de twee jaar later ontstane foto van het Pantheon komt Baldus' gave om gebouwen te fotograferen duidelijk naar voren. De opname is zorgvuldig opgebouwd uit lichte en donkere partijen. De zachte contouren van het papiernegatief vormen een merkwaardig contrast met de strakke en symmetrische opbouw van het beeld. Door het afdekken van de lucht in het negatief staat het profiel van het gebouw krachtig in beeld.

Litt.: M. Daniel, *The Photographs of Édouard Baldus*, New York 1994, p. III.
Herk.: Geschenck M. Heiting, Amsterdam, 1996 (inv.nr. RP-F-1996-268).

Afb. 7-8. ÉDOUARD BALDUS (Grünebach 1813-1889 Parijs). Nouveau Louvre. Pavillon de la Bibliothèque Impériale, Parijs, 1856-1857.

Albuminedruk van natte-collodiumglasnegatief, 433 x 343 mm, geplakt op karton, 620 x 477 mm. Linksonder in het negatief geschreven: *No 103*. Rechtsonder facsimilestempel in bruine inkt: *E. Baldus*, geannoteerd in pen in bruine inkt: *New Louvre - Bibliothèque Imperiale Paris from the Place du Palais Royal*, en in potlood: 23.

Nouveau Louvre. Pavillon Rohan, Parijs, ca. 1857. Zoutdruk van natte-collodiumglasnegatief, 444 x 341 mm, geplakt op karton, 620 x 477 mm. Linksonder in het negatief: *E. Baldus/No. 77*. Rechts- onder facsimilestempel in blauwe inkt: *E. Baldus*, geannoteerd in pen in bruine inkt:

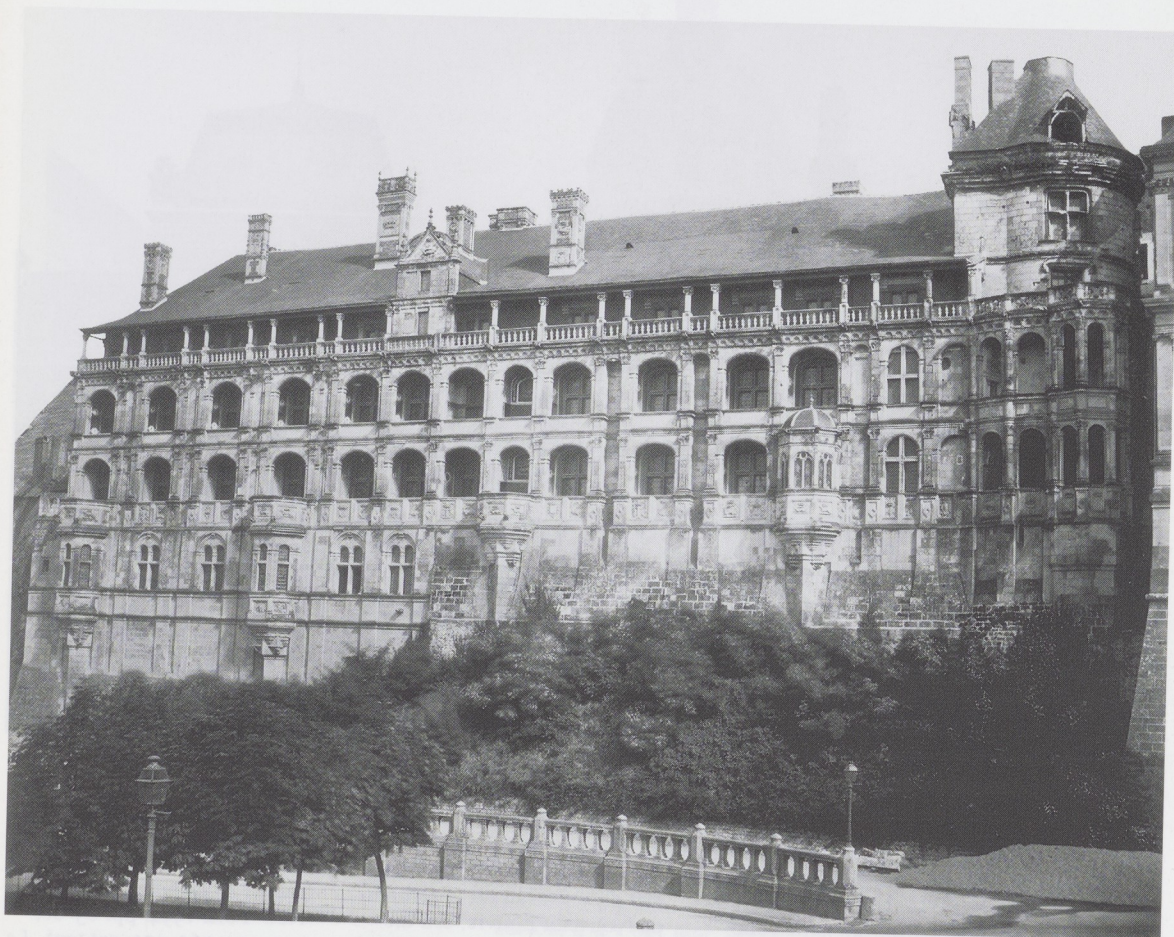
New Louvre. Pavillon Rohan. Paris from the Place du Carrousel, en in potlood: 25.

Opm.: In 1856 werd begonnen met de bouw van het zogenaamde Nouveau Louvre, een uitbreiding van het bestaande complex van het Louvre. Dit project werd uitgevoerd door de architect Hector-Martin Lefuel. Édouard Baldus kreeg de opdracht tot het vastleggen van het bouwproces. Hij fotografeerde de bouw en de nieuwe vleugels, waaronder de Bibliothèque Impériale en het Pavillon Rohan. Hij werkte voor dat doel op glasnegatieven zo groot als deze afdruk. De plaat werd behandeld met zilverzouten en collodium, en moest nat verwerkt worden. Met deze negatiefmethode kon een grote scherpte worden verkregen. Het fotografische kreeg in deze serie bij uitstek gestalte: het gebouw is ragfijn,

scherp en met een indrukwekkende veelheid aan details weergegeven.

Litt.: M. Daniel, *The Photographs of Édouard Baldus*, New York 1994, pp. 65-66, 111-119, 165-171; cat.tent. *Le photographe et l'architecte, Edouard Baldus, Hector-Martin Lefuel et le chantier du Nouveau Louvre de Napoléon III*, Parijs (Musée du Louvre) 1995.

Herk.: Geschenk M. Heiting, Amsterdam, 1996 (inv.nrs. RP-F-1996-266/267).

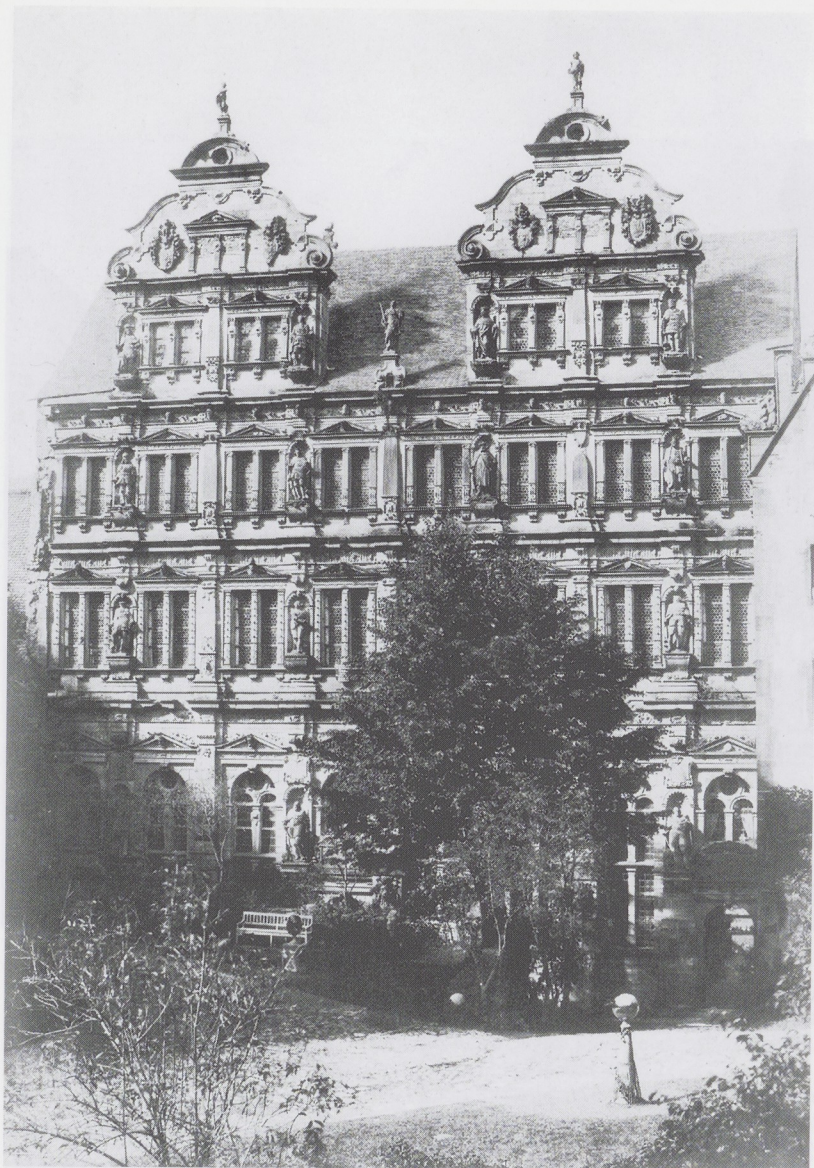
Afb. 9. ÉDOUARD BALDUS
(Grünebach 1813–1889 Parijs).
Château de Blois, ca. 1855-
1858.

Albuminedruk van natte-col-
lodiumglasnegatief, 340 x 444
mm, geplakt op karton, 443 x
531 mm. Rechtsonder facsimile-
stempel: *E. Baldus*, geanno-
teerd in potlood: 6, 145, *Blois*
Facade Francois 1.

Opn.: In de opname van de
gevel van het door de architect
Duban gerestaureerde kasteel
van Blois komt Baldus' grote
beheersing van de fotografi-
sche afdruk tot uitdrukking.
De donkere partijen in de bos-

schages rechts op de voor-
grond zijn prachtig doortek-
kend (zie M. Daniel, *The Pho-
tographs of Édouard Baldus*,
New York 1994, pp. 102–104).
De tint van de foto is licht-
rood. De vier geschonken
foto's van Baldus zijn alle
afkomstig uit een Amerikaans
album. Baldus gebruikte dit
specifieke facsimilestempel
tussen 1854 en 1858. De Ame-
rikaanse reiziger zal de afdruk-
ken in 1857 of 1858 gekocht
hebben.

Herk.: Geschenck M. Heiting,
Amsterdam, 1996 (inv.nr.
RP-F-1996-265).

Afb. 10. CHARLES MARVILLE
(Parijs 1816-ca. 1878).
Het slot te Heidelberg, ca.
1852.

Zoutdruk van papiernegatief,
afgedrukt door Blanquart-
Evrard, 351 x 257 mm, geplakt
op blad, 626 x 446 mm. Links
onder de foto opdruk: *Ch.
Marville, Phot.*, rechts onder
de foto opdruk: *Blanquart-
Evrard Edit.* Midden onder de
foto opdruk: *Façade du Palais
de Frédéric Le Sage. Château
d'Heidelberg.* Linksonder
opdruk: *Les Bords du Rhin*,
midden onder opdruk: *Pl. 23.*,
rechtsonder opdruk: *Imprime-
rie Photographique Blanquart-
Evrard à Lille.*

Opn.: Charles Marville
maakte omstreeks 1852 een
tocht langs de Rijn om opna-
men te maken. De foto's
werden afgedrukt door Louis-
Désiré Blanquart-Evrard en
ingeplakt in diens uitgave *Les
Bords du Rhin* uit 1853. Het
gezicht op het slot van Heidel-
berg was plaat 23 van de uit-
gave.

Litt.: I. Jammes, *Blanquart-
Evrard et les origines de l'édi-
tion photographique française,
Catalogue raisonné des albums
photographiques édités
1851-1855*, Parijs/Genève
1981, p. 177, nr. 148.

Herk.: Geschenk M. Heiting,
Amsterdam, 1996 (inv.nr.
RP-F-1996-271).

Afb. II. CHARLES MARVILLE
(Parijs 1816–ca. 1878).
Palais de l'École des Beaux-
Arts, Parijs, 1851.
Zoutdruk van een papier-
negatief, afgedrukt door Blan-
quart-Evrard, 239 x 350 mm,
geplakt op blad, 396 x 561
mm. Midden boven de foto
opdruk: *Paris Photographi-
que.*, links onder de foto
opdruk: *Ch. Marville, Phot.*,
rechts onder de foto opdruk:
Blanquart-Evrard Éditeur.
Midden onder de foto opdruk:
*Palais de L'École des Beaux-
Arts. Mr. Duban, Arch. 1834.*
Imprimerie Photographique de
Blanquart-Evrard, à Lille.
Pl. 27.

Opm.: Deze foto van Charles
Marville wordt gekenmerkt
door een sterke beeldopbouw.
Het is een opname van de
Cour d'Honneur van de École
des Beaux-Arts in Parijs. De
binnenplaats is vanuit een laag
standpunt gefotografeerd en
daardoor ingeklemd tussen de
wanden van de gebouwen. Het
plaveisel en de architectuur
vullen het beeld bijna geheel.
De foto is er één uit een reeks
opnamen van de Parijse kunst-
academie en behoort tot de
vroegste serie foto's die Mar-
ville omstreeks 1851 in Parijs
maakte. Deze afdruk is
afkomstig uit de uitgave *Paris*
Photographique die tussen
1851 en 1853 door Blanquart-
Evrard werd uitgegeven.

Litt.: I. Jammes, *Blanquart-
Evrard et les origines de l'édi-
tion photographique française.*
Catalogue raisonné des albums
photographiques édités
1851–1855, Parijs/Genève
1981, p. 266, nr. 436.
Herk.: Geschenk M. Heiting,
Amsterdam, 1996 (inv.nr.
RP-F-1996-270).

Gustave Le Gray. Rechtsonder geannoteerd in potlood: 5.

Opn.: In 1857 kreeg de fotograaf Gustave Le Gray de opdracht foto's te maken voor representatie-albums voor Franse generaals en officieren als aandenken aan de oefeningen in oktober van dat jaar in het legerkamp bij Châlons.

Le Gray maakte een foto-reportage *avant la lettre*: hij legde het bezoek van de Franse keizer Napoleon III en zijn echtgenote Eugénie aan het kamp vast en vervaardigde levendige foto's van het kamp-
leven die voor deze periode in de fotografiegeschiedenis zeldzaam genoemd kunnen

worden. Het Rijksprentenkabinet verwierf uit deze reeks eerder een foto van zich verpozende zouaven (inv.nr. RP-F-1995-9). Le Gray maakte in Châlons ook prachtige, bijna landschappelijke, overzichten van het kamp, beelden van de manoeuvres en een groots panorama.

Van de albums zijn veertien complete exemplaren teruggevonden, zowel in grote als kleine versies, en met kleine variaties in de samenstelling. Onder andere in de Bibliothèque Nationale de France en het Musée de l'Armée in Parijs worden exemplaren bewaard.

Litt.: E. Parry Janis, *The Photography of Gustave Le Gray*, Chicago 1987, p. 97, afb. 16; cat. tent. *Une visite au camp de Châlons sous le Second Empire, Photographies de messieurs Le Gray, Prévot...*, Parijs (Musée de l'Armée) 1996, pp. 52 en 55.

Herk.: Geschenk M. Heiting, Amsterdam, 1996 (inv.nrs. RP-F-1996-262/3).

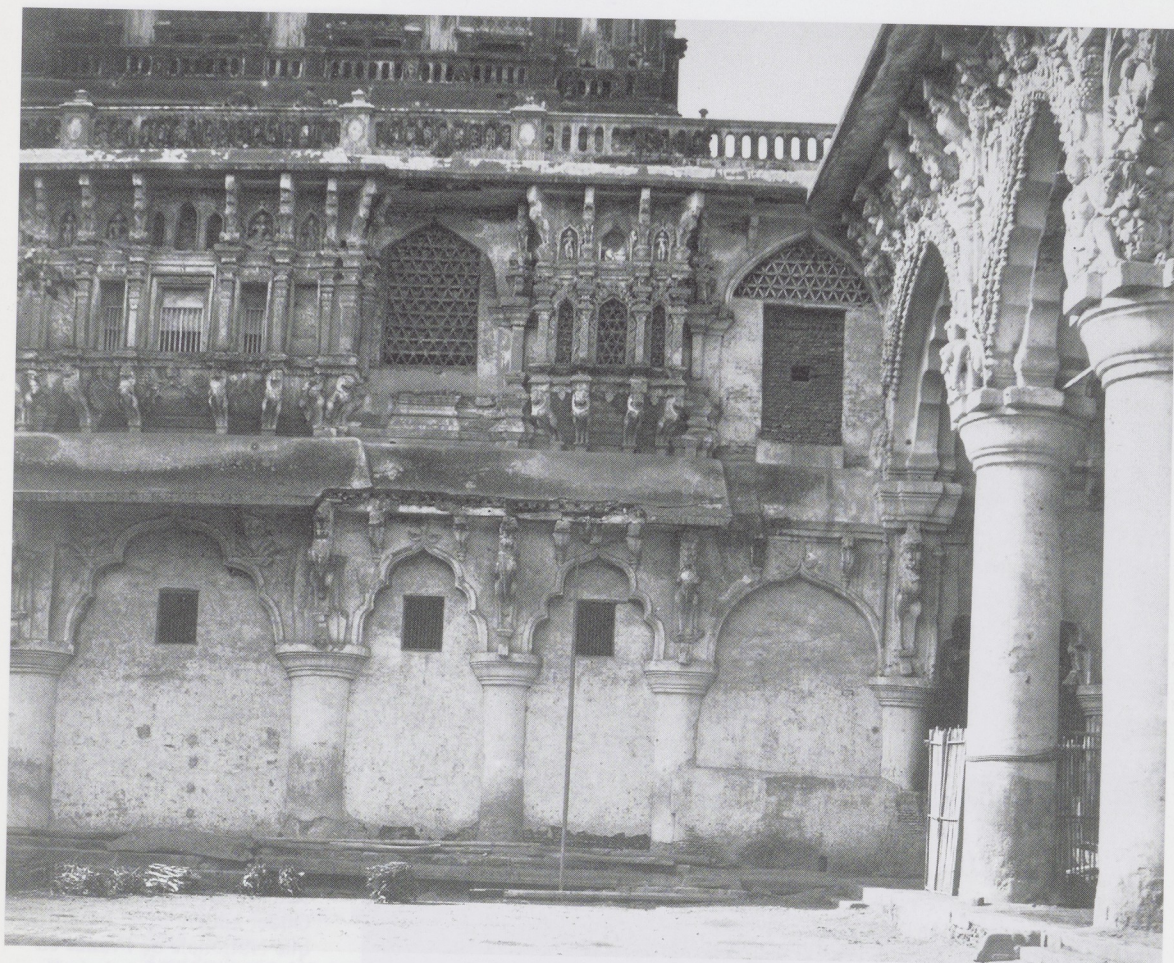

Afb. 12-13. GUSTAVE LE GRAY (Villiers-le-Bel 1820-1882).

Een veld met tenten in het Camp de Châlons, 1857. Albuminedruk van natte-colloidiumglasnegatief, 287 x 365 mm, geplakt op karton, 524 x 641 mm. Rechtsonder facsimilestempel in rode inkt:

Gustave Le Gray. Rechtsonder geannoteerd in potlood: 24.

Manoeuvres in het Camp de Châlons, 1857. Albuminedruk van natte-colloidiumglasnegatief, 287 x 367 mm, geplakt op karton, 524 x 641 mm. Rechtsonder facsimilestempel in rode inkt:

Afb. 14. LINNAEUS TRIPE (Davenport 1822–1902 Stoke). Binnenplaats van een tempelgebouw in India, ca. 1857. Zoutdruk van papiernegatief, 274 x 338 mm, geplakt op wit blad, 440 x 568 mm. Midden onder blindstempel: *LT photographer to government*. Rechts boven etiketje met in druk: 7. *Opm.*: Hoewel de foto's van Tripe tot de mooiste van de vroeg negentiende-eeuwse fotografie behoren is zijn oeuvre nog nauwelijks ontsloten. Het Rijksprentenkabinet heeft met de geschonken foto nu zijn zesde afdruk van deze

fotograaf in bezit. In deze opname zijn de architectuur en de ornamentiek van de gevel met enige nonchalance weergegeven. Oppervlakkige details, zoals de bosjes hout en de schutting, zijn in de compositie betrokken en doen mee in het spel van licht en donker dat de fotograaf bij het opnemen voor ogen stond. Het gedrukte nummer '7' duidt erop ook deze foto afkomstig is uit een van Tripe's albums *Photographic Views* van de zuidelijke provincies in India (J. Dewan, 'Linnaeus Tripe: Documenting South Indian

Architecture', *History of Photography* 13 (1989), pp. 145–156; zie tevens bij afb. 7). *Herk.*: Geschenk M. Heiting, Amsterdam, 1996 (inv.nr. RP-F-1996-269).

Afb. 15. EUGÈNE CUVELIER
(Arras 1837–1900 Thomery).
Boslandschap, ca. 1863.

Albuminedruk van een papier-
negatief, 196 x 257 mm, geplakt
op karton, 391 x 523 mm.

Opn.: Eugène Cuvelier was de
zoon van de kunstenaar Adal-
bert Cuvelier (st. 1871) die
regelmatig samenwerkte met
Camille Corot. Adalbert foto-
grafeerde in de omgeving van
Barbizon en Fontainebleau,
en leerde ook zijn zoon foto-
graferen. Aan het begin van de
jaren zestig legde Eugène zich
toe op het vastleggen van bos-
gezichten in de omgeving van

Barbizon. Het was, curieus
genoeg, het enige onderwerp
dat hij in beeld zou brengen,
vrijwel altijd op papieren
negatief (cat. tent. *Eugène
Cuvelier*, New York (The
Metropolitan Museum of
Art)/Stuttgart (Staatsgalerie)/
Parijs (Musée d'Orsay)
1996-'97).

Herk.: Geschenk M. Heiting,
Amsterdam, 1996 (inv.nr.
RP-F-1996-264).